

УДК 347.9

Розподіл тягаря доказування у цивільному судочинстві

Н. Б. Фартушок,
аспірант Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України

Аналізуються особливості розподілу тягаря доказування в цивільному судочинстві. Відзначено тенденції зближення концепцій доказового права як відображення нового етапу розвитку теорії і практики цивільного судочинства. Обґрунтовується необхідність зміни загального правила розподілу тягаря доказування в контексті змагальної моделі цивільного судочинства, врахування різниці доказового тягаря щодо сторін процесу, встановлення критеріїв виконання, а також наслідки невиконання тягаря доказування.

Ключові слова: доказування, тягар доказування, процесуальний обов'язок, доказові презумпції.

Фартушок Н. Б. Распределение бремени доказывания гражданском судопроизводстве

Анализируются особенности распределения бремени доказывания в гражданском судопроизводстве. Отмечаются тенденции сближения концепций доказательственного права как отражение нового этапа развития теории и практики гражданского судопроизводства. Обосновывается необходимость изменения общего правила распределения бремени доказывания в контексте состязательной модели гражданского судопроизводства, учета различия доказательственного бремени по отношению к каждой из сторон, предлагаются критерии исполнения и последствия его невыполнения.

Ключевые слова: доказывание, бремя доказывания, процессуальная обязанность, доказательственные презумпции.

Fartushok Nazar. The distribution of burden of proof in civil proceedings

The paper analyzes the features of the distribution of burden of proof in civil proceedings, notes the increasing trends of convergence of the concepts of the law of evidence as a reflection of a new stage of development of theory and practice of civil proceedings. The paper substantiates the necessity of changing the general rules of burden of proof distribution in context of an adversarial model of civil proceedings, taking into account differences in burden of evidence of each of the parties, proposes performance criteria and the consequences of non-compliance.

Key words: proof, the burden of proof, the procedural duty, evidentiary presumptions.

В умовах формування змагальної моделі цивільного судочинства важливого значення набуває доказова діяльність. В різний час і з різним ступенем інтенсивності до проблеми доказування зверталися С. В. Пахман, Т. М. Яблочков, С. В. Курильов, К. С. Юдельсон, М. А. Гурвич, Н. О. Чечина, М. К. Треушников, О. В. Баулін, І. В. Решетнікова, С. Я. Фурса, В. В. Комаров та інші вчені-процесуалісти. Проте окремі питання доказування не тільки не втратили своєї актуальності, а й вимагають переосмислення. До таких питань належить тягар доказування.

Відповідно до ст. 60 ЦПК України кожна сторона повинна довести обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених ст. 61 Кодексу. Доказуванню підлягають обставини, які мають значення для справи і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір. Доказування не може ґрунтуватися на припущеннях.

Практика розгляду та вирішення цивільно-правових спорів свідчить про те, що загальне правило, встановлене законом, недостатньо чітко відображає суть

розподілу тягаря доказування. Дореволюційні процесуалісти відзначали неможливість виконання зазначеним правилом універсальної ролі критерію розподілу тягаря доказування. Ще римське право доповнювалося практиками посилення на те, що «доказування покладається на того, хто стверджує, а не на того, хто заперечує; той, хто заперечує не зобов'язаний доводити»¹. Тому багато авторів на основі традиційного правила обґрунтовують необхідність його конкретизації. Наприклад, О. В. Баулін формулює особливості розподілу тягаря доказування стосовно різних видів позовів залежно від мети і характеру доказуваних фактів². Подібну думку підтримує і Г. О. Лім³. Однак автори визнають громіздкість і практичні труднощі використання запропонованого ними коментаря, неможливість законодавчо закріпити його положення.

Неоднозначно вирішується в науці сфера застосування правила розподілу тягаря доказування. Зокрема, Т. М. Яблочков вважав, що обов'язок відповідача заперечувати настає лише за тієї умови, якщо позивач представив факти, на яких він буде свою претензію; відповідач зобов'язаний оскаржувати лише те, що доведено позивачем до певної міри. Якщо твердження позивача голосливі, то відповідач не зобов'язаний надавати докази неправоти претензії позивача⁴. Є. В. Васьковський стверджував, що якщо позивач не довів свій позов, то відповідач звільняється від відповідальності за позовом. Якщо ж відповідач посилався на певні обставини на свою користь (мотивоване заперечення чи заперечення), то тягар доказування переходив на нього, тоді вже відповідач повинен доводити стверджені ним факти⁵. Аналогічну позицію підтримував К. І. Малишев: тягар доказування лежить на тому, хто в даний момент втратив би процес, якби нічого або більше нічого не було доведено ні з тієї, ні з іншої сторони⁶.

Деякі процесуалісти вбачають вихід у переході тягаря доказування відповідно до подання доказів однієї зі сторін. Спочатку позивач повинен довести обґрунтованість своєї позиції, потім відповідач повинен спростувати припущення на користь позивача, і так по черзі⁷. Б. В. Попов вважав, що деякі факти можна встановити і без використання відповідних правил. Аналогічна думка висловлена і деякими іншими авторами, які вважають, що положення про розподіл тягаря доказування набувають суттєвого значення в ситуації недостатності доказів, нез'ясованості всіх необхідних фактів⁸.

¹ *Салогубова Е.В.* Римский гражданский процесс / Салогубова Е.В. [2-е изд.] – М. : Городец-издат, 2002. – С. 361.

² *Баулин О. В.* Бремя доказывания при разбирательстве гражданских дел : автореф. дис. на соискание научн. степени д-ра юрид. наук / О.В. Баулин. – М., 2005. – С. 27.

³ Лим А. А. Распределение обязанности доказывания в арбитражном процессе по российскому законодательству : дис. ... канд. юрид. наук / Лим А.А. – М., 2008. – С. 76.

⁴ *Яблочков Т. М.* „Бремя утверждения” (onus proferendi) в гражданском процессе / Т.М. Яблочков // Вестник гражданского права. Издаваемый М. М. Винавером. – 1916. – № 4. – С. 57.

⁵ *Васьковский Е. В.* Курс гражданского процесса / Васьковский Е.В. – М. : Издание Бр. Башмаковых, 1913. – С. 244.

⁶ *Хрестоматия: Гражданский процесс* / под ред. М.К. Треушников. – М. : Городец, 2005. – С. 374.

⁷ *Малинин М. И.* Комментарий къ 366 ст. уст. гр. суд. (onus probandi) / М.И. Малинин // Записки Новороссийского университета. – 1878. – Т. 25. – С. 101-102.

⁸ *Войтко И. А.* Классификация правил доказывания / Войтко И.А. // Проблемные вопросы гражданского и арбитражного процессов / под ред. Л. Ф. Леснической, М. А. Рожковой. – М. : Статут, 2008. – С. 156–171.

Подібні висловлювання слухні для судочинства, в якому суд – самостійний суб'єкт встановлення обставин справи і пошуку істини. У змагальному цивільному процесі суд за своєю ініціативою не може розглянути жодного доказу, а отже, не може сам встановити жодного факту. Хто повинен проявити ініціативу в самій пропозиції досліджувати певні докази, той і встановлює тягар доказування. Встановлення тих чи інших фактів можливе і без застосування правила про неvigідні наслідки невиконання тягаря доказування, однак це зовсім не обмежує сферу застосування відповідних правил, які діють з моменту пред'явлення позову.

В процесуальній літературі існує точка зору про те, що процес доказування для позивача починається до порушення судочинства, оскільки за п. 6 с. 119 ЦПК України в позовній заяві повинні вказуватися докази, які підтверджують кожную обставину, наявність підстав для звільнення від доказування. Доказовий процес не може ототожнюватися із цивільним судочинством, а передує зверненню до суду⁹.

Більш обґрунтованою видається думка, яка зв'язує початок процесу доказування з твердженнями сторін про факти, з якими пов'язується наявність чи відсутність суб'єктивних прав¹⁰. При цьому деякі науковці говорять про дію правила розподілу тягаря доказування на стадії підготовки справи до розгляду¹¹. Однак такий висновок є дещо передчасним, оскільки зустрине низку труднощів у реалізації. По-перше, відповідач може позов ігнорувати або висловити свої заперечення недостатньо чітко для формування предмета доказування. По-друге, тільки в ході судового розгляду можна зробити висновок про виключення деяких фактів з предмета доказування.

Таким чином, тягар доказування позивача виникає з моменту пред'явлення позову, а відповідача – тільки після того, як останній вважатиме надану позивачем сукупність доказів загрозливою для свого стану. На підставі правила про розподіл доказового тягаря формується позиція сторін у справі, надаються і вивчаються докази, а також приймається судове рішення. Відповідно правило розподілу тягаря доказування організовує весь процес – від моменту пред'явлення позову до прийняття судового рішення, відіграє роль глобального рушійного чинника розвитку процесу.

Звертає на себе увагу особливість застосування правила залежно від позицій сторін. Тягар доказування позивача і відповідача істотно відрізняються. Позивач пов'язує себе своєю ініціативою, тому він завжди є активною стороною. Тягар доказування позивача існує завжди. Відповідач – сторона, що вибирає варіант захисту: від активного заперечення до повного мовчання. Відповідно він сам може по-різному визначити для себе тягар доказування. У науці обґрунтована думка, що в більш неvigідні умови при доказуванні повинен бути поставлений позивач, оскільки саме він домагається зміни матеріальних правовідно-

⁹ Фурса С. Я. Докази і доказування у цивільному процесі : наук.-практ. посіб. / С.Я. Фурса, Т.В. Цюра. – К. : Видавець Фурса С. Я., КНТ, 2005. – С. 25.

¹⁰ Бабенко В. В. Доказування в господарському процесі : дис. ... канд. юрид. наук / Бабенко В.В. – К., 2007. – С. 49.

¹¹ Баулин О. В. Бремя доказывания при разбирательстве гражданских дел. / Баулин О.В. – М. : Городец, 2004. – С. 197.

син, відповідач лише хоче зберегти їх у незмінному вигляді¹². Проте варто визначитися з мірою невігідності становища позивача, або наскільки закон захищає недоторканність відповідача.

Зазначене питання відіграє важливу роль у характеристиці типу цивільного процесу. Принцип диспозитивності одним зі своїх вихідних постулатів бачить свободу участі у судовому розгляді для обох сторін¹³. У процесуальній літературі слушно зазначається: як не можна зобов'язати позивача пред'явити позов, так і не можна відповідача змусити вступити в тяжбу. Вступ відповідача у процес – його право, а не обов'язок¹⁴. Г. П. Тимченко підкреслює, що особа вибирає найсприятливіший для неї варіант поведінки: або активними діями домагатися виконання поставлених перед собою завдань, або, навпаки, пасивно спостерігати за тим, що відбувається у процесі¹⁵.

У зв'язку з цим О. В. Баулін зауважує, що відповідач, хоча і може обмежитися запереченням позову, в тому числі невмотивованим, проте несе тягар ствердження в тому сенсі, що має послатися на обставини, які перешкоджають задоволенню вимог позивача, якщо, звичайно, ставить перед собою мету добитися відмови у задоволенні заявлених вимог¹⁶. Таким чином, дослідник вважає активну позицію відповідача неодмінною умовою відмови у задоволенні позову. Тобто, якщо відповідач ставить мету добитися відмови в задоволенні позову, він повинен вести себе активно, і навпаки, якщо відповідач пасивний, можна позов задовольняти. На нашу думку, співвідношення активності відповідача та наявності у суду підстав задовольнити позов не настільки прямолінійне, а покладання на відповідача обов'язку доведення своїх заперечень як умови відмови в позові – дещо перебільшене.

Найбільш оптимальний такий варіант: сторони висловили свої твердження, визначилися з колом спірних фактів і представляють свої докази, обґрунтовуючи свою позицію. Суду лише належить, оцінивши докази, прийняти рішення. При цьому оцінка виконання доказового тягара відбувається у площині співвідношення доведеності позицій. Відповідач як особа бере активну участь у процесі, вкаже суду на недостатність доказів, їхню сумнівність або слабку доказову силу. Якщо ж відповідач вступить у справу, заявляючи про повне заперечення позову без вказівки на будь-які факти на свою користь, суду слід вважати всі факти, які стверджує позивач, спірними. У даному випадку одні й ті ж факти служать підставою вимог позивача і заперечень відповідача. Позивач говорить про існування фактів і їх юридичне значення, а відповідач – про їх заперечення. Виходячи із закріпленої в законі формули «кожен доводить підставу своїх вимог і заперечень», тягар доказування взагалі розподілити не можна, він покладається на обидві сторони і стосується одних і тих же обставин.

¹² Баулін О. В. Цит. работа. – С. 200.

¹³ Андрушко А. В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права України : дис. ... канд. юрид. наук / Андрушко А.В. – К., 2002. – С. 37.

¹⁴ Бугаевский А. А. Гражданский процесс в его движении с приложением технических дел / Бугаевский А.А. – Л. : Военная типография, 1924. – С. 22-23.

¹⁵ Тимченко Г. П. Теоретичні проблеми та практика реалізації принципів судочинства в Україні : монографія / Тимченко Г.П. – К. : Видавничий Дім «Юридична книга», 2010. – С. 78.

¹⁶ Баулін О. В. Цит. работа. – С. 193.

Однак призначення правила розподілу тягаря доказування полягає у ліквідації такої невизначеності. Розподіл тягаря доказування передбачає, що всі обставини віднесені до сфери інтересів однієї чи іншої сторони. Покладання тягаря доказування одній і тій же обставині на дві сторони одночасно неможливе.

Слід погодитися з Є. В. Васьковським, який вважав, що відповідач повинен доводити такі обставини, які здатні паралізувати позовну вимогу але яких суд без заяви відповідача не прийняв би до відома при вирішенні справи, оскільки вони не входять до підстави позову, називаючи їх відводами і запереченнями у вузькому сенсі слова¹⁷.

Тому кожному обставині слід оцінити з позицій її первинності, тобто яка зі сторін спочатку висунула її в якості підстави для вимоги або заперечення, і, виходячи з цього, відносити до тягаря доказування позивача чи відповідача. Оскільки в розглянутій нами ситуації всі обставини наведені позивачем, а відповідач обмежився лише їх запереченням, всі ці обставини входять до тягаря доказування позивача. Таким чином, тягар доказування повністю покладається на позивача.

За загальним правилом відповідача взагалі не можна примушувати до доказування будь-яких фактів (крім встановлених законом винятків). Єдиним фактором, що спонукає його активну доказову діяльність, може бути інтерес, який виникає, якщо позивач дійсно пред'явить докази, що можуть призвести до задоволення позову. Змагальний процес спонукає інтерес особи, залученої в якості відповідача, до активної діяльності під загрозою недостатнього захисту судом його позиції. Відповідач, прагнучи зберегти існуючий стан без змін, може нічого не робити на захист від позову. І. Р. Медведєв, апелюючи до теоретиків німецького права, слушно стверджує, що у сфері приватного (цивільного) права недіюча сторона не повинна чекати, що завжди отримає захист від держави; їй слід бути активною в боротьбі за свої права. Закон надає особі можливості для захисту від будь-яких посягань, у разі упущення яких вона сама відповідає за завдану їй шкоду¹⁸. Для суду вигідно і необхідно, щоб відповідач взяв активну участь у розгляді позову. Адже суд не зможе за своєю ініціативою заявити про фальсифікації доказів, про існування обставин, докорінно змінити справу тощо, не похитнувши своєї неупередженості. Тому при реалізації в законі змагальної моделі судочинства завданням законодавця є створення передумов для вступу відповідача в процес. Насамперед суд повинен бути впевнений у тому, що відповідач повідомлений про початок процесу, йому відома суть позовних вимог, і він певним чином висловив до них ставлення. У цьому плані вельми показовим може бути досвід судочинства Англії, зокрема, спрямування відповідачу разом з копією позовної заяви формуляра з питаннями, відповіді на які певною мірою позначають його позицію і створюють для суду впевненість в усвідомленні відповідачем важливості судового розгляду¹⁹.

Отже, забезпечення справедливості правосуддя сприятиме створенню всіх умов для активної участі відповідача у процесі. Це забезпечить реальну змагаль-

¹⁷ Васьковський Е. В. Цит. работа. – С. 246.

¹⁸ Медведєв И. Р. Объяснения сторон и третьих лиц как доказательство в гражданском процессе : дис. ... канд. юрид. наук / Медведєв И.Р. – М., 2008. – С. 118.

¹⁹ Кудрявцева Е. В. Гражданское судопроизводство Англии / Кудрявцева Е.В. – М. : Городец, 2008. – С. 46.

ність, яка може служити дійовим інструментом встановлення істини. Проте суд не повинен допускати будь-якого примусу для вступу відповідача у справу.

Правило розподілу доказового тягара також покликане відповісти на питання: яким вважати факт – доведеним або недоведеним у разі сумнівів. Це умова вирішення спору на ту чи іншу користь. Водночас загальне правило не містить вказівки про якісь наслідки. Виходячи зі змісту коментованих норм, суд вважає факт встановленим, якщо сторона, на яку покладено тягар доказування, його виконала, і недоведеним – якщо не виконала.

У науковій літературі обґрунтовується можливість зміни тягара доказування під час судового розгляду. Деякі автори вважають, що при пред'явленні доказів створюється припущення на користь стверджувача чого-небудь на їх підставі, і, таким чином, розподіл обов'язків у доказуванні змінюється²⁰. Однак інші науковці негативно висловлюються про можливість характеристики тягара доказування як явища динамічного²¹.

У розглянутій дискусії окреме місце займає позиція І. В. Цветкова. Він дійшов висновку, що після того, як зобов'язана сторона представить суду мінімум необхідних доказів, які підтверджують її докази і (або) заперечення по спору, на іншу сторону, яка спорить, переходить обов'язок подання більш вагомих доказів її доказів та заперечень, власне кажучи, представлених другою стороною мінімуму необхідних доказів²².

Слід погодитися з противниками перерозподілу тягара доказування в тому, що правових підстав для подібних висновків у цивільному процесуальному законодавстві немає. Загальне правило розподілу тягара доказування і спеціальні правила, його змінюють, діють у процесі розгляду конкретного спору від початку і до вирішення. Норм, що змінюють первинну ситуацію у зв'язку з поданням доказів однієї зі сторін, у законодавстві немає, а отже, немає і підстав для покладання обов'язків або невігідних наслідків на протилежну сторону.

Дослідження загального правила розподілу тягара доказування наштовхує на висновок про те, що правило є практично декларативним. Вище вже було обґрунтовано, що для розгляду тягара доказування як юридичного обов'язку немає достатніх підстав. Надавати встановленому правилу значення права безглуздо, оскільки особи, які беруть участь у справі, мають однакові права у сфері доказування. Виконання ж правилом розподілу тягара доказування ролі умови отримання судового рішення на свою користь вимагає істотного доповнення законодавства.

Загальне правило розподілу тягара доказування не виконує свого призначення. Неточність формулювання, потреба в уточненні й конкретизації, відсутність закріплених у законі результатів – роблять його неефективним. Водночас тягар доказування – конструкція, покликана раціоналізувати і підвищити ефективність судового розгляду і вирішення цивільних справ.

²⁰ Шак Х. Международное гражданское процессуальное право : учебник / Шак Х. / пер. с нем. – М. : БЕК, 2001. – С. 326-327.

²¹ Баулин О. В. Раскрытие доказательств в новом процессуальном законодательстве / О.В. Баулин // Законодательство. – 2005. – № 4. – С. 72-75.

²² Цветков И. В. Налогоплательщик в судебном процессе : практич. пособие по судебной защите / Цветков И.В. – М., 2004. – С. 26-27.

Ми пропонуємо доповнити традиційне загальне правило розподілу тягаря доказування такими положеннями. «Суд визнає позов необґрунтованим, якщо позивач не доведе зворотного. Відповідач може заперечувати проти позову, в тому числі шляхом заяви про існування обставин, які позивачем не зазначені, що перешкоджають задоволенню позову. Такі обставини суд визнає існуючими, якщо відповідачем вони будуть доведені».

Запропоноване положення конкретизує загальне правило, враховує різницю доказового тягаря відносно сторін процесу, встановлює критерії виконання тягаря доказування і наслідки його невиконання.

Крім того, аналіз процесуального законодавства свідчить про різні підходи до встановлення співвідношення загальних і особливих правил розподілу тягаря доказування. Так, за ЦПК України, «крім обставин, зазначених у ст. 61» (підстави звільнення від доказування). Таким чином, українське законодавство не містить загальних підстав застосування доказових презумпцій, оскільки наказує застосовувати загальне правило до всіх обставин, крім тих, які не підлягають доказуванню. Застереження в ст. 60 стосується визначення предмета доказування, але не вказує на можливість іншого способу розподілу доказового тягаря. Норми ЦПК України потребують доопрацювання цієї частини.

Аналогічно по-різному висловлюється законодавець у частині визначення значущості обставин, які підлягають доказуванню. Відповідно до ст. 60 ч. 1 ЦПК України доказуванню підлягають обставини, які мають значення для справи.

У науковій літературі обґрунтовано пропозиції закріпити в законодавстві, що доказуванню підлягають тільки спірні факти²³. Таким шляхом йде законодавець України, поміщаючи подібну норму в ч. 3 ст. 60 ЦПК. Однак цей підхід недостатньо коректний з наступних міркувань. По-перше, поняття «суперечка» і «спірний» чітко не визначені й допускають різне тлумачення. По-друге, відсутність обов'язку відповідача брати участь у розгляді позову і давати однозначні відповіді на поставлені питання ускладнює процес з'ясування ступеня спірності фактів. По-третє, правила, які регулюють визнання стороною фактів, дають підстави виділити безспірні факти і виключити їх з предмета доказування. Таким чином, законодавче правило про необхідність доказування тільки спірних фактів здатне внести невизначеність у предмет доказування. Водночас використання спеціального правила про виключення з обсягу доказування безстрочних фактів достатньо для оптимізації процедури в цій частині. Тому з ч. 2 ст. 60 ЦПК України слід виключити посилання на спірність фактів, які підлягають доказуванню.

Заслугує також критики норми процесуального закону про те, що доказування не може ґрунтуватися на припущеннях. Виходячи із зазначеної норми, кожен позов має бути абсолютно доведений. Однак виключити зі сфери доказування припущення, певну частку ймовірного знання, неможливо. Зокрема, один із способів розподілу тягаря доказування – презумпції. Тому ми пропонуємо ч. 3 ст. 60 ЦПК України виключити.

Отже, загальне правило розподілу тягаря доказування є вельми умовною конструкцією для поведінки сторін і суду як при визначенні активності сторін,

²³ Баулін О. В. Бремя доказывания при разбирательстве гражданских дел. – С. 197-210.

так і при застосуванні наслідків недоведеності тих чи інших обставин, і тому вимагає конкретизації. Пропонуємо конкретизувати загальне правило розподілу тягара доказування і ст. 60 ЦПК України викласти в такій редакції: «Кожна сторона повинна довести обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, крім випадків, встановлених законом. Суд визнає позов необґрунтованим, якщо позивач не доведе зворотного. Відповідач може заперечувати проти позову, в тому числі шляхом заяви про існування обставин, які позивачем не зазначені та які перешкоджають задоволенню позову. Такі обставини суд визнає існуючими, якщо відповідачем вони будуть доведені».

УДК 347.965

Реалізація принципу диспозитивності під час розгляду судом цивільної справи по суті

Ю. М. Коломієць,

ад'юнкт кафедри цивільного права і процесу

Національної академії внутрішніх справ,

спеціаліст I категорії відділу обліку судових документів управління забезпечення діяльності судової палати у цивільних справах

Вищого спеціалізованого суду України

з розгляду цивільних і кримінальних справ

Розглянуто диспозитивні права сторін, які проявляються у підтриманні позивачем позовних вимог, визнанні відповідачем вимог позивача, укладенні мирової угоди та передачі цивільної справи на розгляд до третейського суду. Автором аргументується та пропонується внесення змін до ст. 174 Цивільного процесуального кодексу України. Вказано на позитивну практику Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо реалізації сторонами наданих їм законом диспозитивних прав. Розглядаються шляхи розв'язання ситуації навмисного невиконання сторонами затвердженої судом мирової угоди.

Ключові слова: диспозитивні права, мирова угода, позивач.

Коломієць Ю.Н. Реализация принципа диспозитивности при рассмотрении судом гражданского дела по существу

Рассмотрены диспозитивные права сторон, которые проявляются в поддержании истцом исковых требований, признании ответчиком требований истца, заключении мирового соглашения и передачи гражданского дела на рассмотрение в третейский суд. Автором аргументируется и предлагается внесение изменений в ст. 174 Гражданского процессуального кодекса Украины. Указано на положительную практику Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел по реализации сторонами предоставленных им законом диспозитивных прав. Рассматриваются пути решения ситуации умышленного невыполнения сторонами утвержденного судом мирового соглашения.

Ключевые слова: диспозитивные права, мировое соглашение, истец.

Kolomiets Yuliya. Implementation of the principle of discretionary during the adjudication of civil cases on the merits

Work is devoted to the principle of discretionary in the trial court. Considered in detail discretionary rights of the parties, manifested in maintaining the plaintiff claims, acknowledgment of the plaintiff's claims, a settlement agreement and transfer to the civil case to arbitration. The author discusses and proposes amendments to Art. 174 of the Civil Procedural Code of Ukraine. The paper indicated the positive practice of the High Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases parties to